

ALFRED ADLER'İN KİŞİLİK KURAMI'NIN DEMOKRASİ DÜŞÜNCESİ AÇISINDAN ÖNEMİ

Semih EKER*

Özet

Bu çalışmanın amacı önemli kişilik kuramcılarından biri olan Alfred Adler'in demokrasi düşüncesi açısından önemini tartışmaktır.

Demokrasiye ilişkin tartışmalar genelde daha iyi bir demokrasinin nasıl elde edilebileceği sorusu etrafındadır. Bunun için bir yandan çeşitli demokrasi teorileri (çoğulcu, katılımcı, temsili, liberal, radikal vb.) ortaya konurken, diğer yandan demokrasinin fiziki altyapısı denilebilecek sosyal, ekonomik, kültürel ve politik koşulları tanımlanır. Politik psikoloji disiplininin ortaya çıkışıyla birlikte tartışmaya demokrasinin psikolojik temelleri de dahil olmuştur. Bu çerçevede demokrasinin gelişmesinin, büyük ölçüde demokrat kişiliğe bağlı olduğu düşüncesi öne çıkmıştır. Demokrat kişilik için politika bireyin ve toplumun gelişmesine yönelik kamusal bir edim, demokrasi ise bunu öğrenme sürecidir.

Psikolojinin önemli isimlerinden Alfred Adler'in kişilik kuramı, demokrat kişiliğin psikolojik temellerini anlamak için önemli bir kaynaktır. Özellikle “yararlı tip” demokrat kişilik imgesine iyi bir örnektir.

Anahtar Kelimeler: *Alfred Adler, Demokrasi, Demokrat Kişilik, Yararlı tip.*

---

* Öğr. Gör. Dr., Uludağ Üniversitesi İ.İ.B.F, Kamu Yönetimi Bölümü

Abstract

The Importance Of Alfred Adler's Personality Theory In Terms Of Democratic Thought

The purpose of this study is to discuss the importance of Alfred Adler on democratic thinking.

In general, the democracy debate, carried on the question of how we can build a better democracy. For this, on the one hand stated that the various theories of democracy (pluralist, participative, presentative, liberal, radical etc.), on the other hand, the social, political, economic, cultural conditions of democracy is defined. With the emergence of the discipline of political psychology, psychological foundations of democracy have been included in the discussion. In this context, the idea that the improvement of democracy largely due to the democratic personality came to the fore. For the democratic people, policy, aimed at developing a public act of the individual and society, democracy is a process of learning it.

Key figure of Alfred Adler's personality theory of psychology is an important source of for understanding the psychological foundations of democratic personality. Especially, the "socially useful type" is a good example of the image of democratic personality.

Key Words: *Alfred Adler, Democracy, Democratic Personality, Socially useful type.*

Giriş

Psikoloji disiplini içerisinde kişilik kuramları başlığı altında zikredilen önemli figürlerden biri de Alfred Adler'dir. Kişilik gelişimini, toplumsal yaşamla ilişki ve etkileşim sürecinin bir sonucu olarak değerlendiren Adler'in bu düşüncesi, onu çağdaşlarından ayıran en önemli noktadır.

Adler'i ayıran bir diğer önemli nokta da kişiliği toplumsal ilişkiler sisteminin sadece bir sonucu olarak görmeyip, aynı zamanda ona diğer bireylerle birlikte kendi gelişimini sağlayacak bir toplum yapısını inşa etme sorumluluğu vermesidir.

Bireyin toplumsal yaşamla ilişkisini sağlıklı bir kişiliğin ortaya çıkmasında bir tür terapi olarak gören Adler'in bu düşüncesi, politikayı bireyin katılımıyla birlikte kamusal yaşamın oluşturulmasında etkin bir araç olarak gören demokrasi teorisi açısından da değere sahiptir. Demokrat kişiliği ve demokratik toplumu, Adler'in düşüncesi çerçevesinde tedavi edici, sağlıklı yapılar olarak değerlendirmek mümkündür.

Ne var ki Adler'e yönelik ilgi onun psikolog kimliği ile sınırlı kaldığından, demokrasinin psikolojik temelleri çerçevesinde demokratik kişiliğin tahayyülüne yönelik tespitleri gözden uzak kalmıştır. Özellikle

İNİNDE bulunduğumuz zaman diliminde demokrasiye dair tartışmaların demokrat kişilik üzerinde odaklanması, Adler'in dışuncelerini bu kişiliğin psikolojisi çerçevesinde önemli kılmaktadır.

Bu çalışmanın temel ilgisi bir kişilik kuramcısı olan Adler'in demokrasi dışuncesi aısından önemini, onun tipolojilerinden biri olan "yararlı tip" çerçevesinde iredellemektir. Bunun için öncelikle kişiliğin politika ve demokrasi içerisindeki yeri ardından Adler'in kişilik kuramı alınacaktır. Üçüncü bölümde ise "yararlı tip" ekseninde, Adler'in demokrasi dışuncesine etkisi tartışılacaktır.

Kişilik, Politika ve Demokrasi

Kişilik bireyi başkalarından ayıran ve onu özgün kılan davranış ve dışunceler bütünüdür. Kişiliğe ilave edilebilecek, onu bütünleyen kavramlar ise karakter ve mizaçtır. Kişilikle çoğu zaman özdeşleştirilen karakter, bireydeki duygu ve dışunceler toplamını ifade etmesinin yanı sıra toplum tarafından ahlaken kabul görmüş değer ve davranış biçimlerini içerisine alır. Mizaç ise bireyin duygusal tepkilerinin bütünüdür.

Kişiliğin politika ile kesiştiği noktayı anlatan kavram politik kişiliktir. Politik kişiliğin şekillenmesinde bireyin psikolojik özellik ve süreçlerinin yanı sıra içinde yaşadığı toplumun taşıdığı politik değerler de etkilidir, zira birey yaşadığı toplumun değerlerini öğrenerek politik anlamda toplumsallaşmakta ve böylelikle politik kişiliğini inşa etmektedir.(Laswell, 2009; 35) Oy verme, kanaat belirtme ya da liderlik etme biçiminde ortaya çıkabilecek politik davranış bireyin bilişsel yetenek ve gelişiminin bir sonucu olabildiği gibi aynı zamanda kişilik özellikleri çerçevesinde içinde bulunduğu politik sistemi ve genel olarak dünyayı yorumlamasının da bir sonucudur.

Yirminci yüzyılda psikolojinin münhasıran bir bilim olarak ortaya çıkması ve bu çerçevede gerek metodolojik ve gerekse kuramsal olarak sağlanan gelişme, kişiliğe ilişkin bilgi birikimini önemli ölçüde arttırmıştır. S. Freud, C. G. Jung ve A. Adler gibi psikolojide ekol olmuş isimlerin ortaya koyduğu kişilik kuramları ile gözlenebilir davranış ve eylem biçimlerine yönelen davranışçı kuram sayesinde ortaya konan deneysel sonuçlar söz konusu bilgi artışının önemli sebepleridir.

Psikolojide davranışların kökenine yönelik elde edilen bilgi birikiminin politik davranışın kökenlerine yöneltilmesi ise uzun bir zamanı almamıştır. Bireyin iç dünyasına ilişkin psikolojik bilginin özellikle davranışçı yaklaşım üzerinden politik bilimi etkilemesi, iki dünya savaşı arasında otoriter rejimlerin yükselişi ve savaş sonunda özellikle Amerika merkezli olmak üzere istikrarlı ve demokratik bir toplumun oluşturulmasına yönelik arayışlar ayrı bir bilim dalı olarak politik psikolojinin doğmasına sebep olmuştur (Deutsch and Kinnvall, 2002;15).

Bireyin gözlenebilir davranışlarını konu edinen davranışçı yaklaşım politikada da davranışların sebep-sonuç açısından incelenebileceğine dair güveni arttırmıştır. Bu doğrultuda politik bilimde inceleme alanı kurumlardan (devlet) bireye, bireyin somut, gözlenebilir politik davranışlarına doğru değişmiştir. Bundan sonra politik bilim, sadece kurumlar arası ilişkileri inceleyen bir devlet bilimi değil, aynı zamanda onlara hayat veren bireylerin gözlenebilir politik sonuç doğuran eylem ve kanaatlerini bilimsel araştırma teknikleriyle inceleyen ve teoriler çerçevesinde nesnel açıklamalar yapan bir bilim haline gelmiştir. Felsefe, tarih ve hukukla işbirliği içerisinde devlet ve toplum düzenleriyle politik kurumlar arası ilişkileri ön plana alan politik bilimin aksine yeni politik bilim iktidar, otorite, güç gibi politığın görünmeyen yanlarını diğer bir ifadeyle kurumların gizlediği alanları konu edinmiştir. Hiç kuşkusuz gözleme dayalı araştırma yöntem ve tekniklerine dayanan politik bilimin en önemli yardımcısı psikoloji ve ardından antropoloji olmuştur.

Politikaya birey odaklı bakışı diğer bir ifadeyle politik psikolojik değerlendirmeyi adeta zorunlu kılan bir başka gelişme de özellikle ikinci dünya savaşının önemli bir sebebi olan otoriter rejimlerin yükselişi ve bunun bireysel ve toplumsal düzeyde yarattığı tahribattır (Ward, 2002; 76). Nitekim T. Adorno politik psikoloji için kült sayılabilecek “Otoriteryen Kişilik” adlı çalışmasıyla bu duruma dikkat çeken önemli düşünürlerden birisidir.

Savaş sonrası dönemde demokrasi, otoritaryanizmin yarattığı travmaya karşı bir toplum modeli hatta bir yaşam tarzı olarak öne çıkmıştır. Özellikle Amerika’da politik bilim demokratik bir toplumu inşa etme ve bu yönde yurttaş yetiştirme misyonunu yüklenmiştir. Bu doğrultuda demokrasinin istikrarlı bir toplum ve politik sistem olarak varlığının yasal-kurumsal yapılardan öte kurumlara hayat verecek demokrat kişiliğe bağlı olduğu fikri genel bir kanı haline gelmiştir. Demokrat kişiliğin genetik bir özellikten çok demokratik toplumsal değerlerin öğrenilmesiyle ilgili olduğu tespiti çerçevesinde, kişiliğin seçmen tercihlerine ve oy verme davranışına etkileri, benimsenen ideolojiye ve liderliğe etkileri gibi konuların yanı sıra, demokratik bir toplumda politikaya ve otoriteye yönelik algı gibi konular politik psikolojide başlıca inceleme alanları olmuştur (Ward, 2002; 64).

Politik bilimin dilsel ve metodolojik olarak bilimselleşmesi, psikoloji içerisinde gelişen bilgi birikiminin kişilik ve politika ilişkisine aktarımını kolaylaştırmış ve buradan ayrı bir bilim dalı olarak politik psikoloji doğmuştur. Yirminci yüzyılın başında C. Merriam¹, G. Wallas² gibi

---

¹ Charles Merriam, *American Political Ideas, 1865-1917*, Macmillan, New York, 1923. ve *Primary Elections: a study of the history and tendencies of primary election legislations*, The University of Chicago Press, Chicago, 1908.

isimler davranışçılığı yani sistematik gözlem ve çözümleme yöntemlerini politikkbilime dahil ederek dönüşümü başlatan ilk isimler olarak dikkat çekerken, 1950'lerden itibaren D. Easton³, H. D. Lasswell⁴ G. Catlin⁵, A. Campbell⁶ ve R. E. Lane⁷ gibi isimler politik bilimle psikoloji arasındaki bütünleşmenin ve böylece politik psikolojinin bağımsız bir disiplin olarak doğuşunun sembolleri olmuştur.

Psikoloji disiplini içerisinde kişilik, bireylerin kendilerine has psikolojik özellik ve süreçlerinin davranışlarına, tercihlerine ve düşüncelerine etkisi çerçevesinde konu olurken, daha genç bir bilim dalı olan politik psikolojide politik eylem ve tutuma etkisi çerçevesinde konu olmuştur.⁸ Politik davranış, seçimlerde bir politik tercihin beyan edilmesi şeklinde olabileceği gibi bir politik aktör olarak karar verme biçiminde de olabilecektir. Her durumda kişiliğin benimsenen politik eylem ve düşünceye etkisi politik psikolojinin temel konusudur.

Politik psikolojiyi özgün bir disiplin yapan yanı ise politikayla kişilik arasındaki ilişkiyi karşılıklı bir ilişki olarak görmesidir. Buna göre kişiliğimiz politik davranışlarımızı etkilediği gibi politik alanda olup bitenler de kişiliğimizi etkileyebilmekte ve dolayısıyla şekillendirebilmektedir. Kişi bir yurttaş, bir karar verici veya bir protestocu olarak politik davranışta bulunurken dünyaya yönelik algıları, inançları, değer yargıları ve bulunduğu konum gereği çıkarları sonuca etki edecek ve böylece kişilik politik yapının sürdürülmesine veya değişmesine etki edebilecektir. Politik devrimleri bu ilişki çerçevesinde okumak mümkündür. Öte yandan aynı şekilde bireyin

---

² Graham Wallas, *Human Nature In Politics*, F. S. Crofts, New York, 1921.

³ David Easton, *A Systems Analysis Of Political Life*, Wiley, Michigan, 1965.

⁴ Harold D. Lasswell, *Psychopathology and Politics*, University of Chicago Press, London, 1986. ve *Power and Personality*, W. W. Norton & Company, New Jersey, 1948.

⁵ George E. G. Catlin, "The Function of Political Science", *The Western Political Quarterly*, Vol IX, No 4, December, 1956. ve *Political Theory: What Is It?*, *Political Science Quarterly*, Vol. LXXII, No. 1, March 1957.

⁶ Angus Campbell, *The American Voter*, The University of Chicago Press, Chicago, 1960.

⁷ Robert Edwards Lane, *Political Ideology: Why The American Common Man believes what he does*, Free Press, New York, 1967.

⁸ Bu alanda kişilik ve benimsenen politik ideoloji arasındaki bağı ele alan temel çalışmalar şöyle sıralanabilir: T. W. Adorno, Else Frenkel-Brunswick, Daniel I. Levinson, and R. Nevit Sanford, *The Authoritarian Personality*, Harper, New York 1950. Hans J. Eysenck, *The Psychology of Politics*, Routledge, London, 1954, Eric Hoffer, *The True Believer* Mentor, New York, 1958. Robert E. Lane, *Political Ideology: Why the American Common Man Believes What He Does*, New York, The Free Press, 1962. Milton Rokeach, *The Open and Closed Mind*, Basic Boks, New York, 1960, M. Brewster Smith, Jerome S. Bruner, and Robert White, *Opinions and Personality*, Wiley, New York, 1956. Samuel A. Stouffer, *Communism, Conformity and Civil Liberties*, Garden City, New York Doubleday, 1955.

İNİNDE YAŞADIĞI TOPLUMUN POLİTİK KÜLTÜRÜNÜN, SİSTEMİN, KURUMLARIN, ULUSLAR ARASI SİSTEMİN VE PARTİLERİN ETKİSİ ALTINDA KALMASI DA SÖZ KONUSUDUR.

Politik bilim incelemelerinde karakterin politikaya etkisi üzerinde sosyolojik ve demografik değişkenlere oranla daha fazla durulmaktadır. Bireyin psikolojik süreçlerine ilişkin bilgi düzeyinin artışı ve bireyin ve toplumun küreselleşme sürecinde temel aktör haline gelmesi söz konusu ilginin önemli sebepleridir. Politikanın son tahlilde bireyin kişiliğinde temellenen bir olgu olduğu ve demokratik bir sistemin, ister yönetici ister seçmen olsun, bireyin demokratik yönelimine bağlı olduğu genel kabul gören tespitlerdir.

Kişilik ile politika ve politik sistem arasında kurulan bağ yeni değildir. Antik Yunan'dan günümüze düşünce tarihi konuya ilişkin çeşitli örneklerle doludur. İnsanın mutluluğunu felsefelerinin merkezi yapan Platon ve Aristo insanın karakter özellikleriyle politik rejimler arasında doğrudan bağ kurmuş, Machiavelli iktidarın kişilikte temellenen özelliklerini ortaya koymuş, Hobbes kişiliğe yönelik kabulleriyle politik iktidarın ve hatta politik sistemin niteliklerini belirlemiştir. Ondokuzuncu yüzyılda ise Alexis De Tocqueville Amerika'da Demokrasi adlı klasik eserinde Amerika'lıların oldukça zor olan şeyi, yani eşitlikle özgür kalmak arasındaki dengeyi bulmada eşine az rastlanır bir iş yaptıklarını belirtir ve bu çerçevede benzer yasal-kurumsal alt yapılar olmasına rağmen Fransa'da neden Amerika'daki gibi bir demokratik yapının oluşmadığını merak eder. Ona göre "Anglo-Amerikalılar üstesinden gelinmesi oldukça zor olan bu durumu ilk ortaya koyanlardı ve mutlak iktidarın hakimiyetinden kaçabildikleri için yeterince mutluydular. Onlar kendi özgün koşulları, geldikleri kökenleri, zekaları ve özellikle ahlaki duyguları gibi ayırt edici özellikleriyle insanların hakimiyetini kurabilmiş ve sürdürebilmişlerdir" (Tocqueville, 1932; s. 50). Tocqueville demokrasiyi Amerikalıların kendi kişilik özellikleriyle adeta var ettiğini söylemiştir.

Modern politika daha fazla kişiselleşmiş bir politikadır. Bu nedenle hem liderlerin hem de takipçilerinin politik eylem ve davranışları kişiliğin belirlediği epistemolojik bağlamdan bağımsız ele alınamaz. Kişilik bireyin davranışsal eğilimlerinin yanı sıra onun bir kolektiviteye ait yada kendi amaçlarına yönelmesine rehberlik eden, farklı ortamlarda davranışsal tutarlılık göstermesini sağlayan ve nihayetinde kimliğini ifşa eden bir kavram olarak tanımlanabilir. Politikbilim literatüründe kişiliğe yönelik değerlendirmenin farklı iki boyut içerdiği söylenebilir. Bir boyutuyla kişilik kendi hayat tecrübesi üzerine düşünen ve bu doğrultuda kendi ölçüt ve amaçlarını öne alarak çevresiyle uyumlu bir ilişki içinde olabilen bir tür oto kontrol sistemidir. Bir diğer boyutuyla kişilik, kişileri ayırdetmemize olanak veren ve bireysel eylem ve amaçları dikkate alarak tahminler yapmamızı sağlayan davranışsal eğilimlerimizin ve mutlak davranışlarımızın mimarıdır.

Günümüzde politikanın kişiselleşmesi bir olgu olarak en açık biçimiyle düzenlenen seçim kampanyalarında politikacıların kendi kişilik özelliklerini seçmenlere açması sürecinde gerçekleşmektedir. Ne var ki kişiliğin politikaya etkisi bununla yani politikacının kişiliğinin seçmen tercihlerini etkilemesiyle sınırlı değildir. Kişiliğin politikaya etkisi belki de daha çok seçmen ve politikacıların ideolojik yönelimlerini belirlemede ve karar verme süreçlerinde gözlenmektedir.

Kişiliğin politika üzerindeki etkisini konu alan ilk çalışmalar genelde lider ve yakın takipçilerinin kişilik özellikleri üzerinde durmuştur.⁹ Özellikle İkinci Dünya Savaşı dönemi ve sonrasında klinik akıl yürütme ve otoriteryen kişilik üzerine yapılan çalışmalar öne çıkmıştır.¹⁰ Klinik çalışmalar öncelikle liderlerin kişiliğini incelemekte ve daha çok psikolojik biyografi niteliğinde olan çalışmalardı. Bu tür çalışmalara ilgi azaldıkça araştırmacılar daha komplike konulara yönelmiş, bu çerçevede durum çalışmaları ve tarihsel analizler yapılmıştır.¹¹ Kişiliğe psikodinamik yaklaşımın ciddi biçimde eleştirilmesinden sonra, politik davranışa yönelik süreklilik gösteren davranış örüntülerini tespit etmeye yönelen ve bu doğrultuda bireysel farkları ortaya koymaya çalışan bir tarz doğmuştur. Politik davranışla çeşitli kişilik yapıları arasındaki ilişkiyi teorik düzeyde ele alan çalışmaların üzerinde durdukları konular karakter, sosyal davranış, motifler ve değerler olmuştur.¹² Bunların dışında kişilikle politika arasındaki bağı genetik faktörler çerçevesinde belirlemeyi amaçlayan çalışmalar da mevcuttur.¹³

Politikanın en nihayetinde iktidar ilişkileri anlamına geldiği ve bu ilişkinin demokrasilerde de temsil ve hukuk üzerinden dolayım kazanmış

---

⁹ Bu konuda Brewster-Smith 1968, Eysenck 1954, Knutson 1973, Greenstein 1975 ve McGuire 1993 yıllarında yaptıkları çalışmalar önemlidir.

¹⁰ T. Adorno, Frenkel-Brunswik, Levinson and Sanford 1950 ve Harol D. Lasswell'in 1930, ve 1948 yıllarında yaptığı çalışmalar önemlidir.

¹¹ Barber 1965, Cocks 1986, Erikson 1969, George and George 1956, Glad 1973 ve Hermann'ın 1977 yılında yaptıkları çalışmalar dikkat çekicidir.

¹² Eysenck'in 1954'te Katı zihnililer ve yumuşak zihnililer, McClosky'nin 1958'te muhafazakarlık, Seeman'ın 1959'da yabancılaşma, Rokeach'in 1960'ta dogmatizm ve Browning and Jacob'un 1964'te iktidar üzerine yaptıkları çalışmalar belli başlı çalışmalardır.

¹³ Genetik özelliklerin sadece politik ideolojiler üzerinde değil aynı zamanda toplumsal eğilimler ve kişilik özellikleri üzerinde de belirleyici olduğunu ileri süren önemli çalışmalar şunlardır: J. R. Alford, C. L. Funk, and J. R. Hibbing, "Are Political Orientations Genetically Transmitted?", *American Political Science Review* 99, 2005, s. 153–67. T. J. Bouchard, J. C. Jr and Lohelin, "Genes, Personality, And Evolution", *Behaviour Genetics* 31, 2001, s.23–73. P. K. Hastemi, S. E. Medland, K. I. Morley, A. Heath, and N. C. Martin, "The Genetics Of Voting: An Australian Twin Study", *Behavior Genetics*, 37, 2007, s. 435–48.

olarak sürdüğü göz önüne alındığında, demokrasilerin en önemli sorununun örtük de olsa her zaman demokratik politika sorunu olduğu gerçeği yadsınamaz. Bu nedenle demokrasinin bir sistem olarak, toplum için değişen zaman ve koşullarda demokratik çıktılar üretmesi ister seçmen isterse de lider düzeyinde olsun son tahlilde politikayı demokratik tarzda yorumlayan “demokrat kişiliğe” bağlıdır. Nitekim yirminci yüzyılda gerek lider düzeyinde karar verme gerekse de kitlesel düzeyde politik katılımı talep etme biçiminde demokratik sonuçlar doğuran pek çok gelişme bunun adeta kanıtı gibidir. Eski Sovyetler Birliği’nde demokratikleşmenin liderle başlaması, Doğu Avrupa rejimlerinin demokrasi özlemiyle politikayı talep eden kitleler tarafından sona erdirilmesi, 11 Eylül öncesi ve sonrası Amerikan politikalarının başkanların dünya algısına göre değişebilmesi ve hatta Türkiye’de politik partilerin liderlerine göre politika anlayışlarını değiştirebilmesi demokrasi için psikolojinin ve dolayısıyla kişiliğin çok önemli olduğunu gösteren örneklerden bazılarıdır.

Daha önce de belirtildiği üzere kişilik ve demokrasi ilişkisi politik psikoloji gibi spesifik bir alanın doğuşuna sebep olan bir olgudur. Demokrasinin psikolojik temellerine, özellikle demokrat kişiliğe yönelik ilgi Amerikan politik bilimde demokratik sisteme yurttaş yetiştirme programları şeklinde somutlaşmıştır. Kişiliğin politik katılıma, politik toplumsallaşmaya, politik yabancılaşmaya, oy verme davranışına ve liderliğe etkileri incelenen temel konular olmuştur.

Kişiliğe yönelik elde edilen son bilgiler onun kendi kendisini düzenleyen önel bir sistem olarak işlev gördüğünü göstermiştir. Deneysel pek çok araştırmanın sonucu; insanların amaçlı eylemde bulunan failer olduğunu, hayatlarına rehber edindikleri amaç ve standartlara uygun davrandıklarını, kendi kimliklerini korumak ve öznelliklerini ortaya koymak için önemli olan değer ve alışkanlıklarında belli bir istikrar sergilediklerini göstermektedir. İnsanlar kimliklerini yaptıklarından ve yaşamda elde etmek istediklerinden türetmektedir. Bu doğrultuda modern demokrasilerde bireyler oy kullanırken kendi oylarının tek başına seçim sonucu üzerinde fazla bir belirleyiciliğinin olmayacağını bilmekte, ne var ki bu şekilde kendi bireyselliklerini açıklamakta, görüşlerinin eşit bir değere sahip olduğunu belirtmekte, bir grup veya topluluğa aidiyetlerini bir kez daha teyit etmekte, ortak eylemlerine duydukları güveni bir nevi açıklamaktadırlar (Nozick, 2001; 337).

Özgür bireyler özgür olmaları için zorlanamayacağından demokratik düşünce her zaman anti-demokratik bir risk taşır. Buna göre bir demokraside cevaplanması gereken temel sorular şunlardır: neden bazı yurttaşlar demokratik değerleri kabul ederken diğerleri kabul etmemektedir? Ve neden bazıları demokratik politika içerisinde katılmayı seçerken, oldukça az sayılabilecek bir kısım lider olmak istemektedir? Bu temel soruların

ardından yine bunlar kadar önemli başka sorular da mevcuttur. Örneğin politik inanç ve davranışlar üzerinde kişilik faktörleri ne kadar güçlü bir etkiye sahiptir? Kişilik demokratik politikayı benimsemeye nasıl etki etmektedir? Temel kişisel faktörler politik aktörlerin politik düşüncelerinde etkili olduğu kadar sıradan yurttaşların üzerinde de etkili olabilmekte midir? İnsanlar kişisel yetersizlik duygularının üstesinden gelmek üzere politik güç ve prestij elde etmek isteyebilirler mi? Temel psikolojik eğilimler nasıl politik inançlara dönüşmektedir? Bu sorulara verilen cevaplar demokratik teori ve politikaya dair algımız hakkında ne söylemek durumundadır?

Sorular çerçevesinde ilk açıklığa kavuşturulması gereken nokta kişilik ile demokratik değerlere bağlılık arasındaki ilişkidir. Konuya ilişkin araştırmalarda genel olarak çeşitli kişilik özelliklerinin tanımlanması yoluna gidilmiştir. Elbette ki kişilik özellikleri bireylerin demokratik normları desteklemesini etkilemekte ve bu yüzden demokratik kişiliğin psikolojik profilini çizmektedir.¹⁴

Literatürde genel olarak demokratik değerlere bağlılıktan alıkoyan ya da otoritaryanizme yönelten psikolojik özellikler belirsizliğe karşı hoşgörüsüzlük, düşük öz saygı ve kin gütme şeklinde sıralanır (Laswell, 2009; 148-152). Buradan da anlaşılacağı üzere kişilik ve demokrasiye bağlılık arasında doğrudan bir ilişki vardır. Ancak burada önemli olan söz konusu ilişkinin nasıl gerçekleştiğidir.

Buna yönelik iki teoriden söz edilebilir. Motivasyonel teoriye göre bireyin demokrasiye yönelişi psikolojik dünyasında olup bitenle ilişkilidir. Örneğin kişi otoriteryense bu, geçirdiği bir travmadan, üstünlük duygusundan ya da eksiklik duygusundan kaynaklanmaktadır. Sosyal öğrenme teorisine göre ise kişilik ve demokratik değerlere bağlılık ilişkisi, kişilik faktörlerinin bireyin sosyal öğrenme kapasitesine etkisi ve bunların kişisel ihtiyaç ve motiflerin tatmin edilmesine etkisiyle birlikte değerlendirilmelidir.

Motivasyonel yaklaşıma göre kişilik, belirli politik eylem ve eğilimlerde karşılığını bulacak belirli ihtiyaç ve duyguları harekete geçirmektedir. Sosyal öğrenme yaklaşımı ise kişilik-inanç ilişkisini kişiliğin politik değerlerin öğrenilmesine olanak veren temel özellikler açısından değerlendirir. Örneğin otoriteryen kişilik sahibi olması kişiyi antidemokratik yapmışsa, bu ilk yaklaşıma göre psikolojik tedaviyle giderilebilir ve kişi demokratikleşebilir. İkincisi ise otoriteryenin demokratikleşmeyi tedavi

---

¹⁴ Bkz. Harold D. Lasswell, *Political Writings of Harold D. Lasswell*, Free Press, Glencoe III, 1951, s. 465-525. ve Robert Lane, *Political Ideology*, Free Press, New York, 1962, s. 400-413.

olarak değil öğrenerek gerçekleştirebileceği inancındadır. Eğitim ikincisi için sağaltıcı bir işleve sahiptir.

Anlaşılabacağı üzere ikinci teoride kişilikle demokratik değerlere bağlılık motivasyondan ziyade bir öğrenme meselesidir. Buna göre tersi durumda söz konusu olabilir. Demokrat bir kişilik demokratik olmayan bir kültürde demokratik olmayan değerleri benimseyebilecektir. İyi bir insan kötü bir toplumda kötü bir yurttaşa dönüşebilecektir. Hatta bu sonucu öğrenme süreciyle birlikte motivasyonel etkenler de hazırlayabilecektir.

Harold D. Lasswell her iki yaklaşım çerçevesinde demokratik karakteri analiz eden önemli politik bilimcilerden biridir. Demokratik karakteri demokratik toplumla karşılıklı ilişkisi açısından ele alan Lasswell'e göre demokratik toplum insanın saygınlığının teori ve pratikte gerçekleştiği toplumdur (Lasswell, 1951; s. 465-525). Bu toplumu karakterize eden şey değerlerin paylaşımı ve şekillenmesinin dar değil geniş kapsamlı bir katılımı gerçekleşmesidir." (Lasswell, 1951; s. 475-476).

Karakter insanın demokratik topluma yönelmesini etkilemektedir. Lasswell'e göre demokratik karakter bir öz sistem yani kendiliğinden işleyen bir sistemdir ve dört özelliği vardır. İlki kapalı değil açık bir egosu olmasıdır. (Lasswell, 1951; s. 495). Bu, diğer insanlarla gerçek ilişkiler kurmak ve onları buna davet etmek konusunda özel bir yeterliliği olan insanı anlatır. Lasswell'in kelimeleriyle ifade etmek gerekirse; "diğer insanlara karşı demokratik tavır, soğuk değil sıcak, daraltıcı ve dışlayıcı değil genişlemeci ve kapsayıcıdır. Aristo'nun belirttiği gibi insanlıktan yabancılaşmamış bir arkadaşlık yeteneğini ifade eder." (Lasswell, 1951; s. 495).

İkincisi demokratik karakter, birkaç değil pek çok değeri birleştirir ve istifleme yerine paylaşmaya isteklidir (Lasswell, 1951; s. 494). İnsanın enerjisini sadece bir değere yöneltmesi, mesela iktidar veya saygı gibi, diğerlerine olan bağlılıklarını tehlikeye atmasına yol açabilir. Birey benmerkezci ve baskıcı bir tipe dönüşebilir. Diğer insanları kendi çıkarları için birer araç olarak görebilir. Kendi ihtiyaçları diğerlerinin ihtiyaçlarını gölgede bırakabilir. Sonuç olarak birey başkalarının arzu ve korkularını görme konusunda başarısız olabilir ya da onları kendi mutluluğu için birer tehdit olarak görebilir.

Üçüncüsü demokratik karakter kendi arkadaşlarına karşı kesin, belirli bir tavır içerisindedir. Onların en nihayetinde yetenekli ve iyi niyetli olduklarına inanır. Diğerleri aksine davranmadıkları müddetçe, onun için güvenmeye değerdir. Temelde insanların dürüst ve arkadaş canlısı olduklarına inanır. Kısacası, arkadaşlarına karşı son tahlilde endişeli ve korkulu değil pozitif ve iyimserdir.

Dördüncüsü demokratik karakterin psikolojik olarak tam bir bütünlük içerisinde olmasıdır. Psikolojik bütünlük Lasswell'in kullandığı

şekliyle bireyin bilinçdışı enerjisini kişiliğinin diğer unsurlarıyla, örneğin süperegoyla, uyumlu olmasını ve yine bireyin göreceli olarak kaygıdan uzak olmasını ifade eder. Bu, demokratik karakterin önemli bir boyutudur, zira bu özelliğın olmayışı diğer özelliklerin varolmasına karşın bireyin demokratik inancından sapmasına sebep olabilecektir. Lasswell'in belirttiğı bu nokta, demokrasi açısından şizofren bir karakterle de karşılaşabileceğimizin altını çizer. Örneğın bireyin belirli bir konuya yönelik düşünceleri demokratik değerlerden beslenebilmekte ancak gerçekte birey demokrasiye tam anlamıyla inanmamaktadır.

Birbirine bağımlı olan bu özellikler demokratik karakterin bütünlüğünü oluşturur. Buna göre demokratik karakterin geliştirilmesinde başarısız olunması, düşük değerli benliğın belirleyici olduğı bireyler arası ilişkilerin ortaya çıkmasına sebep olacaktır (Lasswell, 1951; s. 521). Özsaygısı düşük olan kişi diğerlerini daha az düşünecek, dolayısıyla daha düşük bir kamusal hassasiyete sahip olacaktır. Bu ise bireyin diğer bireylerle güvene dayalı daha aktif bir ilişki biçimi geliştirmesinin önünde önemli bir engel teşkil eder. Başkalarına güvenemeyen onlardan korkacak ve her an kendisine zarar verilecek miş endişesiyle iç içe olacaktır. Demokrasi için ciddi sorun taşıyan bu insan tipini Lasswell "sosyal ve psikolojik olarak rahatsız edici derecede kötü uyarlanmış" (Lasswell, 1962; s. 161-164) tip olarak tanımlar. Demokratik karakter hem kendisine hem de başkalarına saygı duyulduğı yerde gelişebilecektir (Lasswell, 1962; s.162).

Lasswell'den başka demokratik kişilik üzerine düşünen bir diğer önemli isim Alex Inkeles'dir. Ona göre demokratik kişilik, kendi değerine ve başkalarının değerine güvenen, onları eşit kabul eden, onların son tahlilde iyi niyetli ve rasyonel olduklarına inanan, başkalarını yönetmeye ihtiyaç duymayan ve aynı şekilde onların yönetimi altına girmeyen gönül alma, uzlaşma ve değışim konuklarında istekli bireydir (Inkeles, 1997; s. 242). Demokrat kişilik, esnek, belirsizliğe ve farklılıklara karşı hoşgörölü, kaygıdan nispeten uzak, açık zihinli, içgüdülerini kabul eden ve kontrol edebilen, kendisini ve başkalarını oldukları gibi kabul eden, psikolojik ve sosyal olarak bütünlüklü bir kişiliğeye sahip, saldırgan davranmayan, baskıcı olmayan, aşırı kuşkucu olmayan veya yabancılaşmamış bir kişilik olarak açıklanabilir.

Demokrat kişiliğı tanımlayanlardan biri de Robert Lane'dir. Lane demokrat insanın patolojisini üç bölüme ayırır. İlki öncelikle kendini düşünen tipler, ikincisi öncelikle kendisiyle başkaları arasında bağı kuranlar, üçüncüsü de öncelikle benlikle toplum arasında bağı kuranlardır (Lane, 1962; s. 400-412). Lane her bir kategorinin altına bireyin demokrat olmasını engelleyen inançlarını, ihtiyaçlarını ve davranış örüntülerini sıralar. Bu yüzden sosyal ve kültürel patolojilerin yaşandığı toplumda yabancılaşma, kötümserlik, aşırı gelenekçilik, tek boyutlu inanç sistemleri ve dünyanın

adeta karmaşık bir orman olduğu şeklinde yaygın bir kanaatin derinlerde oluşması, kişisel ve sosyal anlamda kimlik kaybı, kendine yabancılaşma, oto-kontrolün yitirilmesi, irrasyonellik ve kendi kendini analiz etme ve kavramaktan duyulan nefret kaçınılmazdır (Lane, 1962; s. 410). Lane sözkonusu patolojiler sonucu ortaya çıkak insan tipini “yoksullaşmış benlik” (Lane, 1962; s. 409) şeklinde kavramlaştırır.

Demokratik kişiliğin tam zıttı olarak düşünebileceğimiz bu kişiliği oluşturan unsurlar ise düşük düzeyli barışıklık, öz saygı ve egodur. Burada kişinin kendisiyle barışık olması bilindiği ve toplum üyeliği ile çatışma içerisinde olmamasını ifade eder (Lane, 1962; s. 410). Kişinin kendisine saygısının düşük olması da demokrat olmayan kişilikte görülen patolojiyi hatırlatmaktadır. Kendisini değerli görmeyen biri için dünyada değerden yoksun olacaktır. Bu kişilik başkalarını zayıf ve yetersiz gördüğü için onlara güvenmeyecektir. Kötümserliğe meyilli bu kişilik kendi değerlerine yönelik bir kafa karışıklığı yaşadığından anomiyeye her zaman yatkındır. Yoksullaşmış kişiliğin bir diğer özelliği de güçlü bir egosunun olmamasıdır. Oto kontrolünü kaybeden bu tipin çevresi üzerinde de hakim olması mümkün değildir. Yoksullaşmış kişilik başkalarını ne anlayabilir ne de onların sorunlarının çözümü için etkin bir şekilde çalışabilir. Politik bakış açısı onun bu etkinsizliğini adeta ifşa eder. Kendi güdülerini tam anlamıyla kontrol edemediğinden her zaman kaos çıkacağını vurgular ve komplo teorilerine aşırı düşkündür. Her zaman bir kaygı ve irrasyonellik hali kişiliğine oturmuş dudumdadır. Lane’in ortaya koyduğu bu tip anlaşılacağı üzere kategorik olarak anti demokratik tipe örnektir.

Politik bilim içerisinde konuya yönelik önemli isimler olan Lasswell, Lane ve Inkeles’in düşüncelerinden de anlaşılacağı üzere demokrat kişilik, demokrasilerin hem sonucu hem de sebebidir. Psikoloji kuramı açısından “normal birey” olarak kabul edilen demokrat kişilik, Alfred Adler’in düşünce sisteminde sağlıklı kişilik tipine örnektir.

Alfred Adler’in Kişilik Kuramı

Kendisi reddetmiş olsa da derinlik psikolojisinin S. Freud ve C. G. Jung’la birlikte üçüncü temel ismi olarak nitelenen Alfred Adler’in kuramsal yaklaşımı psikodinamik yaklaşım olarak bilinir. Bu yaklaşıma göre insan doğuştan sahip olduğu içgüdülerle davranışta bulunur, yaşam içerisinde karşılaştığı durumlara ilişkin duyduğu kaygıları yine sahip olduğu savunma mekanizmalarıyla gidermeye çalışır. Davranışların sebeplerinden ziyade bireyin davranış anındaki durumunu saptamaya ve anlamaya yönelik Adler’in psikolojisi, kullandığı psikoterapi yönteminin etkisiyle bireysel

psikoloji olarak da bilinir.¹⁵ Kişiliğin bir bütün olması, devamlı olması ve başarıya ulaşmaya endeksli olması bu kuramın temel öncülleridir.

Adler kişiliği ve davranışları toplumsal yaşamın getirdiği zorunlulukların bir sonucu olarak görür. Bu nedenle “ruhsal ilişkiler örgüsünden koparılıp alınmış bir tek ruhsal olaya dayanılarak insanı tanımak gibi bir işe kalkışılmaz.” (Adler, 2002: 197). Ona göre insan toplumda yaşarken, önce ben merkezli davranmakta ancak süreç içerisinde toplumun diğer üyelerini merkeze alan özgeci davranışlar gerçekleştirmektedir. Böylelikle insan ben merkezli yaşam tarzını toplum içerisinde yaşarken zamanla bırakmakta toplum merkezli bir yaşam tarzına doğru bir değişim ve gelişim göstermektedir. Kişiliğin gelişimi Adler’e göre insanın diğer insanlarla ve toplumla girdiği ilişki ve etkileşim sonucunda mümkündür.

Kişiliğin gelişiminde topluma verdiği önem Adler’in kuramını, cinsellik ve biyolojiye önem veren Freud’dan ayıran en önemli noktadır. Adler’in bir başka farklılığı da yoğun eleştirilere maruz kalmış olsa da oldukça basit, sokaktaki adamın dahi anlayacağı bir psikoloji kuramı inşa etme çabası içerisinde olmasıdır. İnfornel tartışma grupları olarak nitelenebilecek, içerisinde fizikçilerden din adamlarına öğretmenlere ve çeşitli toplumsal gruplara kadar farklı meslek gruplarının dahil olduğu Avrupa’dan Amerika’ya kadar uzanan yoğun konferanslar dizisi bu çabanın önemli göstergesidir. Ona göre “psikolojinin gerçek amacı her bir insan üzerinden insan doğasını anlamaktır.” (Bottome, 1957: 255). Freud insana karamsar bakarken Adler insana topluma uyum sağlayan bu çerçevede insanlığın idealleri için çaba gösteren, yaratıcılığını bu yönde kullanan bir varlık olarak umutlu ve olumlu bakar.

Toplum insan için bir eğitmen gibi işlev görür. Bu bakımdan Adler için insanın toplumsal ilişkiler dünyasına adım atması tüm yaşamına yayılacak olan bir öğrenim sürecine girmesi olarak da değerlendirilebilir. Her şeyi yaşayarak, deneyimleyerek öğrenen insanın kendisini toplumdan soyutladığı zaman kişilik gelişimi açısından sorun yaşayacağı açıktır. Adler’in formüle ettiği “bütünlüklü benlik” (unitary self) benimsediği “hayat tarzı” (style of life) ile toplumla normal ve pozitif yönde ilişkiler geliştiren,

---

¹⁵ Alfred Adler 1870’de Viyana’da doğmuş 1937’de konferans için yaptığı geziler sırasında İskoçya’da Aberdeen’de hayatını kaybetmiştir. Daha çok “aşağılık kompleksi” kavramıyla tanınan Adler’in tam da psikolojiye yönelik onu basitleştirme çabasıyla açıklanabilecek pek çok dile çevrilmiş ancak pahalı olmayan basit, yalın kitapları mevcuttur. Bireysel psikoloji okulu özellikle Orta Avrupa merkez olmak üzere uluslar arası alanda yaklaşık 34 birim tarafından temsil edilmektedir. Adler ayrıca iki ayda bir yayınlanan Bireysel Psikoloji adlı derginin 1935 yılında Almanya ve Amerika baskılarının editörlüğünü yapmıştır.

diğer bir ifadeyle “sosyal duygu”su (Social Interest) olan sağlıklı bireyi tanımlar. (Ansbacher, 1964: 6).

Toplumdan kopuk onun dışında bir izole insan varlığını incelemeyi ve onaylamayı reddeden Adler, insanın doğası itibarıyla topluma yöneldiğini düşünür. İnsan toplumla karşılaşmamaktadır, aksine sıkı sıkıya ona içkin bir vaziyettedir. (Ansbacher, 1964: 7). Genetik olarak topluma yönelen insanın kişiliğinin gelişim seviyesini, hem bu kalıtsal özelliği hem de içine dahil olduğu toplumsallaşma süreçlerinin yapısal özellikleri belirlemektedir. Bu nedenle toplumsal kurumların niteliği, kişiliği oluşturan kalıtsal özelliklerin işlenmesinde ve geliştirilmesinde oldukça önemlidir.

Adler bir yandan kişiliğin gelişiminde toplumsallaşma süreçlerinin önemine dikkat çekerken, diğer yandan onun kadar önemli bir başka kavramın, benliğin altını çizer. Bir anlamda Freud’un ego kavramına karşılık gelen benlik, egonun diğer alt sistemler arasında bir tür arabulucu yada dengeleyici işlevine karşılık bireyi belirli bir amaç doğrultusunda yaşamasını sağlayan ve buna yönelik kararların oluşmasını sağlayan işleviyle farklılaşır. Bu yönüyle Adler benlik için “yaratıcı benlik” kavramını da kullanır. Bireyin kendisine özgü, kendisini tatmin edecek yaşam tarzları inşa etmesini sağlayan yaratıcı benlik, Adler açısından tüm davranışların temelinde bilincimiz olduğunun açık kanıtıdır.¹⁶

Kısaca ifade etmek gerekirse Adler kişilik gelişimini iki temel kavramla açıklar; “hayat tarzı” (life style) ve “sosyal duygu” (social interest). Adler’e göre benliğimiz bizi tatmin eden bir yaşam tarzı inşa etmek üzere öncelikle doğal eğilimi gereği topluma yönelir. Toplumda bu yönde tatmin edici bir destek bulamazsa sahip olduğu özellik gereği yaşam tarzını kendisi inşa eder. Yaratıcı benlik her bireyin farklı kişilik özelliklerine sahip olması nedeniyle farklı bir potansiyel sergiler ve herkes yaşamı boyunca farklı yaşam tarzlarına sahip olur. Yaşam tarzı toplumsal bağlamda inşa edilir. Bu bakımdan Adler için toplumsallaşma süreçleri diğer bir ifadeyle toplumla girilen etkileşim ve iletişim oldukça önemlidir. Kişiliğin merkezinde bilinçli eylem ve tercihlerin olduğunu düşünen Adler, yaşam tarzının bireyin kendisini tanımasıyla yani olumlu ve olumsuz yönlerini

---

¹⁶ Hayat tarzı kavramıyla bireyin kendi bilişsel yönelimiyle kişiliğini inşa ettiğini ileri süren Adler’in bu yaklaşımı bireyin yaratıcı gücünü vurgulamasıyla kişilik teorisi içerisinde önemi daha sonra anlaşılacak bilincin önemini ortaya koymuştur. Tüm psikolojik süreçlerin bireyin hayat tarzının etkisi altında gerçekleştiğini düşünen Adler, sadece duyguların, eylemlerin ve motiflerin değil aynı zamanda bilişsel süreçlerin de bu etki altında olduğunu düşünür. Hatta duygu, eylem ve motifler bilişsel süreçlerin, bireysel idrak haritasının, bireyin dünyaya dair onu yorumlarken kullanmış olduğu resmin ve nihayet bireyin kendi hakkında ve dünya hakkında ki kanaatinin etkisindedir. Ayrıntılar için bkz. C. S. Hall and G. Lindzey, Theories of Personality, Wiley, New York, 1957.

görüp kendisini kontrol etmesi ve değiştirmesiyle oluşan bir gerçeklik olduğunu düşünür (Adler, 1964: 258).

Adler kişiliğin gelişimini belirleyen önemli faktörlerden birinin, geçmişe yönelik değerlendirmelerimizden ziyade geleceğe yönelik amaçlarımız olduğu kanısındadır. Amaçlarımız davranışlarımızı güdüleyen en önemli etkenlerdir. Amaçlarımız dünyayı yorumlama biçimimizi ve ona yönelik tepkilerimizi belirler. Kişisel tarihimizi yazdığımız amaçlar bu nedenle doğru yada yanlış olarak değil başarılı yada başarısız olarak değerlendirilebilir. Amaçlarımız bize yarar getiriyor ve kişiliğimizin gelişimini olumsuz yönde etkilemiyorsa, bu amaçlar çerçevesinde elde ettiğimiz sonuçlar ve kabul ettiğimiz değerler Adler'e göre doğru kabul edilecektir.

Amaçlar çerçevesinde edinilen doğrularla birlikte kişi hayatı algılamasını kolaylaştıracak bir imge oluşturur. Normal bir kişi sahip olduğu bu imge ile gerçek dünya arasında sürekli bir kontrol işlemi gerçekteştir. Bunun sonucunda imgesini korur yada değiştirmeye karar verebilir.

Adler'e göre yaşamda en temel amaç başkalarından “üstün olma” amacıdır. Doğuştan varolan bu duygu bizi harekete geçirir ve böylece kusursuz bir benlik sahibi olmaya çabalarız. Üstün olma arzusu kişilik gelişim süreçleri boyunca davranışlarımızın altında yatan ve yaşamımızı her dönemde belirleyen bir duygudur.

Adler'e göre üstün olma arzusunu tetikleyen duygu ise aşağılık duygusudur. Bireyin kendisini yetersiz hissetmesi ve bunu gidermeye yönelik çabasını anlatan aşağılık duygusu yaşamın her döneminde davranışlarımızı belirler (Adler, 2001;17). Bireyin kendisini gerçekteştirmesi ve olgunlaşması yaşamının her dönemde farklı şekillerde çıkan bu duygunun giderilmesine, yarattığı sıkıntıların sağaltılmasına bağlıdır. Adler, bu duygu ekseninde ortaya çıkan nevroz ve psikozların tedavisini bireyin yeniden toplum içerisine sağlıklı bir şekilde döndürülmesinde görür. Bireysel psikolojisinde insanın psikolojik dünyasını her zaman toplumla birlikte değerlendiren Adler için insan, yapısal olarak toplumsal bir varlıktır. Toplumsal ilişkiler ağına dahil olabilen yani toplumsala olan eğilimi artan birey aşağılık duygusunu ve yabancılaşma duygusunu geriletken, normalleşen bir kişiliğe sahip olacaktır (Mosak and Maniacci, 1999; 37).

Adler bireyde aşağılık duygusu veya üstün olma arzusu şeklinde görülen anomalilerin sağaltılacağı yerin toplum olduğunu ve bu nedenle insanın topluma karşı sorumlu olduğunu düşünür. Aşağılık duygusu yaşayan kişi iki şekilde davranır. İlki topluma küsme, içine kapanma ve hatta başkalarına şiddet uygulamayı içeren bir dizi davranışın ortaya çıkmasıdır. İkinci olarak bunların aksine kişi sorunlarıyla başa çıkma mücadelesi verecektir. Bu duyguyu ortadan kaldırmaya yönelik birey ya başkalarından

üstün gördüğü farklı yanlarını öne çıkarmaya çalışacak ya da kendisini dar bir çevreye hapsedip o çevre üzerinde mutlak bir hakimiyet kurmak isteyecektir (Mosak and Maniacci, 1999; 78-95). Adler bu duygunun okulların eğitim öğretim anlayışları tarafından da beslenebileceğini ileri sürer. Bu süreçte verilen cezalar, yaratıcılığın teşvik edilmemesi, alaycı bir ortam ve çocuğun her bakımdan adeta hacir altına alınması diğer bir deyişle inisiyatif tanınmaması aşağılık duygusunu üreten olgular olacaktır. İnsan davranışını anlamaya dönük etkinliğin aşağılık duygusunu telafi etme biçim ve süreçlerine dikkat kesilmesi gerektiğini düşünen Adler'e göre bu duygunun yarattığı "erkeksi itiraz" (masculine protest)¹⁷ gibi sapmalar ancak buna sebep olan duygulara ve toplumsal koşullara inilmesiyle tedavi edilebilir.

Adler olayların anlaşılabilmesi için onları bizzat yaşayanların o ana dair duygu düşünce ve tepkilerinin öğrenilmesi gerektiğini düşünür. Bu nedenle olaylar büyük ölçüde olayı yaşayanların değerlendirdikleri kadarıyla öğrenilebilecektir. Her insan farklı bakış açılarına sahip olduğundan, öğrenme zorunlu olarak bu bakış açısına dahil olmak anlamına gelir. Adler için bu, davranışların sebebini araştırmaktan çok daha önemlidir. Davranışların belki de hiçbir zaman tam olarak bilinemeyecek sebepleriyle uğraşmaktansa, bireyin olay anındaki algı, beklenti ve duygularını öğrenmek hem mümkün hem de başlı başına önemlidir. Bu nedenle Adler'in kuramı açısından psikolojik bilgi gözleme ve sezgiye dayalı betimsel bir bilgi niteliğindedir.

Adler'e göre toplumsal yaşam içerisinde karşılaştığımız temel problemlere bağlı olarak geliştirdiğimiz hayat tarzları ve bu tarzlar ekseninde ortaya çıkan farklı kişilik tipleri vardır. Başkalarıyla sosyal ilişkiler, meslek ve duygusal ilişkiler alanlarında ortaya çıkan problemlere göre yöneten-baskın, alıcı, kaçınan ve topluma yararlı olmak üzere dört temel kişilik tipi vardır (Schultz and Schultz, 2002; 132).

Yöneten-baskın tip, başkaları üzerinde hakimiyet kurmak ister ve bunu saldırganlık boyutuna taşıyabilir. Bu tipin sosyal meselelere ilgisi oldukça düşüktür. Alıcı tip, etrafında kendilerini korumak için bir kabuk geliştiren hassas karakterdir. Hayat onlar için zordur ve bu nedenle kendilerini taşımaları için başkalarına güvenmek zorundadırlar. Başkalarına bağımlıdırlar. Fobiler, takıntılar, baskılar, genel anksiyete gibi nevrozlar

---

¹⁷ Erkeksi itiraz Adler'in geliştirdiği önemli kavramlardan biridir. Kavram toplumun yapısal özelliklerinin kadında yaratabileceği aşağılık duygusunu ve bu duyguya bağlı olarak geliştirebileceği davranış biçimlerini anlatır. Toplum örneğin erkeksi değerleri önemsiyorsa kadın bu değerleri reddedebilmekte, kendine güvenini kaydedebilmekte ya da kendini reddedip erkeksi davranışlar gösterebilmektedir. Bkz. Alfred Adler, Kişilik Bozuklukları ve Toplumsal Bütünleşme, Say Yayınları, İstanbul, 1983, s. 71-80.

yaşam tarzlarının ayrılmazlarıdır. Kaçınan tipler hayattan ve diğer insanlardan kaçarak. Yaşamları boyunca sorun çözmekten kaçınarak kendilerini başarılı görmek isteyen ya da başarılı saymak isteyen tiplerdir (Jarvis and Russel, 2002; 92). Sınırları zorlandığında sapkın davranışa yatkındırlar. Son tip ise topluma yararlı tiplerdir. Adler'e göre bu sağlıklı insandır. Hem iç enerjisi hem de sosyal ilgisi yüksektir. Yararlı tipler sorunların çözümü için mücadele verir ve çözüm sürecinde başkalarının yararlarını da gözetirler (Jarvis and Russel, 2002; 92). Tüm kişiliklerin biricik olduğunu düşünen Adler, kişilik tiplerinin sadece kullanışlı kurgular olduğunu mutlak bir gerçekliği ifade etmediğini düşünür (Fogiel, 2003; 466).

Adler psikolojide ahlak problemlerini ve insan davranışına etkilerini konu edinmiş böylelikle kişiliğe ilişkin, döneminin biyolojik ve cinsel eksenli açıklama tarzının dışına çıkmıştır. Önemi daha sonraları anlaşılacak olan bu yaklaşım, psikolojinin bir sosyal bilim haline gelmesinde önemli bir paya sahiptir.¹⁸

Adler'in kuramının psikoloji disiplini içerisinde ifade ettiği anlamı Freud'un kuramıyla karşılaştırarak özetlemek mümkündür. Freud bireyin davranışlarını güdüleyen etkeni cinsellik olarak tanımlarken, Adler toplumsal etkilerin ve en önemlisi üstün olma duygusunun altını çizer. Freud insana yönelik karamsar bir tutum takınırken Adler varoluşçu bir tarzda oldukça iyimser bir çerçeveye sahiptir. Freud insanın kendi kişiliğini belirlemede çok az etkisi olduğunu düşünürken, Adler insanın sergilediği kişiliği üzerinde belirleyici ve karar verici olduğunu düşünür. Freud davranışlara en fazla geçmiş yaşantıların etki ettiğini düşünürken, Adler geleceğe yönelik beklentilerin daha fazla önemli olduğunu düşünür. Son olarak Freud davranışlarda bilincinin etkisini vurgularken, Adler insanın yaptığı her şeyi bilinçli yani sonuçlarını bilerek yaptığını düşünür.

Alfred Adler'in Kişilik Kuramının Demokrasi Düşüncesi Açısından Önemi: Bir Demokrat Kişilik Örneği Olarak Yararlı Tip

Adler'in kişilik kuramı çerçevesinde varılan genel yargı onun kişilik ve politika arasındaki bağı "aşağılık kompleksi" kavramı üzerinden kurduğudur. Konuya yönelik yapılan çalışmalarda, politik eylemin kökeninde kişiliğimizin derinliklerinde yatan güç istencinin olduğu ve bu nedenle insanın kendi benliğinde varolan eksikliğin politik iktidarı talep ederek üstesinden gelmeye çalıştığı ileri sürülmüştür.

---

¹⁸ 19. yüzyılın sonunda insanların kendi iyiliklerini düşünme ve başkalarının da kendi iyiliklerini düşünme yönünde cesaretlendirilmesine yönelik evrensel bir güdüye sahip olduklarına ilişkin bir fikir birliği olmuştur. Bu düşünce psikolojideki en sistematik karşılığını Adler ve takipçilerinde bulmuştur. Ayrıntılar için bkz. Heinz Ludwig Ansbacher, a.g.m., s. 7.

Elbette ki Adler'e yönelik bu okuma onun kişilik kuramının politikaya yansımaları açısından bir doğruluk değeri taşır. Ne var ki bu tip bir okumanın bir yandan Adler'in hayata bakış açısını ve diğer yandan kuramının bütününe dikkate alan bir okuma olması gerekliliği de vardır. Bütünlüklü bakıldığında, psikoloji derneğinin yönetim yapısına ilişkin tavrı, verdiği sayısız konferansla psikolojik bilginin demokratize edilmesine yönelik yaptıkları ve nihayet kuramında kişiliği toplumsal bir inşa süreci olarak değerlendirerek, "yararlı tip"i kamusal benliği ve öğrenme yeteneği yüksek bir tipoloji olarak öne çıkarması Adler'in politikayla ilgisinin otoriterlik üzerinden değil tam aksine daha çok demokratik politika üzerinden kurulabileceğini göstermektedir.

Demokrasiye ilişkin en realist tespitlerden birinin politik bilimci G. Sartori tarafından yapıldığını söylemek yanlış olmaz. Sartori demokrasinin ideal ile gerçek, teori ile pratik arasında bir yerde durduğunu söyler (Sartori, 1996; s. 63-90). Buna göre veri bir yerdeki demokrasi ideal demokrasi ile eldeki pratik arasında yapılan değerlendirmenin sonucu olacaktır. R. Dahl'in yürürlükteki demokrasiler için kullandığı "poliarşi" kavramı bu açıdan anlamlıdır. Bu tespitler asıl üzerinde durulması gereken kavramın demokratikleşme olduğuna işaret eder gibidir. Tam, ideal bir demokrasi olamayacağına ve onsuz da elimizde olanı değerlendiremeyeceğimize göre demokratikleşme, demokrasi yönünde somut çabaya işaret ettiği için anlamlıdır.

Bugüne kadar demokratikleşmenin ekonomik, sosyo-kültürel, politik ve hukuki şartları üzerinde durulmuştur. İyi işleyen piyasa ekonomisi ve yüksek refah ekonomik, çoğulcu ve hoşgörülü bir toplumsal yapı kültürel, politik yaşamın katılımcı ve rekabetçi bir yapıda olması politik, ve nihayet kuvvetler ayrılığı ile özgürlük ve eşitliklere ilişkin anayasal güvence hukuki anlamda demokrasinin olması gereken koşulları olarak vurgulanmıştır. Bu koşullara çoğu kez unutilan ya da üzerinde pek durulmayan psikolojik koşulu yani "demokrat kişiliği" de eklemek gerekir, zira tüm koşullar gerçekleşse de demokrasilerin son tahlildeki taşıyıcıları politik aktör olarak (seçmen yada karar verici) kişilerin demokrasiyi her koşulda arayan ve üreten tavırlarıdır.

Yine Sartori'ye referansla düşünürsek, elimizdeki demokrasiler, kitlesel yaşam gereği, halkın çoğunluğunun hakemliğinde elit grupları arasında gerçekleşen yarışın tanımladığı temsili diğer bir ifadeyle lider demokrasileridir (Sartori, 1996; s. 143-187). Şüphesiz ki bu durum demokrasinin üretilmesinde ve gelişiminde bireysel düzeyde gösterilmesi gereken inisiyatif ve hassasiyetin altını çizmektedir. Bunun anlamı demokrasilerin belki de sanıldığından çok daha fazla bir biçimde liderlerin ve diğer çeşitli düzeylerdeki karar vericilerin demokratik karakterine ihtiyaç duyduğudur. Demokrat, politikayı ortak yaşamın eşitlik ve özgürlük

değerleri etrafında geliştirilmesine duyarlı bir sorun çözme alanı olarak kavrayan kişidir.

Gerek politik felsefede ve gerekse de politik psikolojide kişiliğin politikadaki etkisi daha çok “otoriteryen kişilik” konusu üzerinden ele alınmıştır. Bunda 20. y.y. da faşist ve otoriteryen rejimlerin yükselişi ve bu rejimlerle kişilikleri bütünleşmiş liderin etkisi büyüktür. Adorno ve Horkheimer başta olmak üzere Frankfurt Okulu ve Hannah Arendt bu konuda öne çıkan isimler olmuştur.

Otoriteryen kişiliğe karşın demokrat kişilik politik teoride sıkça durulan bir konu olmamıştır. Bunun için iki sebep ileri sürülebilir. İlki Bismarc, Hitler, Stalin, Napoleon gibi liderlerin dünya politikasında yarattığı travmatik etkidir. İkinci sebep ise belirtildiği üzere, klasik demokrasi teorisinin kişiliği dışta bırakan yada göz ardı eden yaklaşımıdır. Özellikle katılcı demokrasi teorisine birlikte kişilik, demokratik koşulların önemli bir etkeni olarak değerlendirilmeye başlanmıştır. C. B. Macpherson ve Carole Pateman'dan önce Alexis de Tocqueville, John Stuart Mill, John Dewey ve sosyalist Robert Owen demokrat kişiliği vurgulayan önemli isimler olmuştur.

Demokrasi sadece politik değil ekonomik ve sosyal alanlarda da katılımı esas alan ve daha geniş bir çerçevede bireylerin eşitlik içerisinde kendi potansiyellerini özgürce gerçekleştirebilmelerini ifade eden bir sistemin adıdır. Bu sisteme hayat vererek ona süreklilik kazandıracak demokrat kişiliğin işlevi şu sorulara verilecek yanıtlar etrafında belirlenebilir (Gould, 1988; s. 284).

-Bireylerin hangi kişilik özellikleri politik katılıma ve kolektif karar almaya yönelik sorumluluk duygusuna yol açmaktadır?

-Hoşgörülü olmak, diyergam olmak ve adalet duygusuna sahip olmak demokrasinin işlerliği açısından bir gereklilik midir?

Sorular çerçevesinde demokrat kişiliğin temel özelliklerini; müteakabiliyet esasına inanmak, yanılabilirlik, deneyci bir zihniyet sahibi olmak, eleştirel olmak, esnek ve açık fikirli olmak, uzlaşmacı olmak, hoşgörülü olmak, güven ve sorumluluk duymak, şeklinde özetlemek mümkündür (Gould, 1988; s. 285-305).

Bu değerler Adler'in psikoterapisinin içeriğini oluşturur. Terapinin amacı bireye demokratik karakter kazandırmaktır. Terapide vurgulanan sosyal eşitlik, karşılıklı saygı, işbirliği, sorumluluk ve katkı demokratik karakteri inşa etmeye dönük değerlerden bazılarıdır. Adler'in psikolojisi demokrasinin bir hayat tarzı olduğunu ve tam da bu nedenle yukarıdan aşağıya değil aşağıdan yukarıya doğru gerçekleştirilebileceğinin altını çizer.

Adler'e göre politik eylemin temel sebebi saygı görme ihtiyacıdır. İnsanların sosyal eylemlerini yönlendirme konusunda temel bir role sahip

olan bu motif hayat tarzlarını düzenlerken aynı zamanda onları tanınma, saygı görme ve toplum tarafından kabul edilme konularında teşvik eder.¹⁹ Adler'e göre "İnsan olmak, kendini yetersiz hissetmek ve üstün bir pozisyonu ele geçirmek üzere çaba harcamak demektir." (Alfred Adler, 2006: s. 17). Bireysel düzeyde politiğin sınırlarını çizen saygı görme ihtiyacı Hegelyen anlamda kabul görme duygusuyla paralellik taşır. Bu çerçevede politika çıkarların gerçekleştirildiği ve bireyin bir özne olarak kendisini inşa ettiği bir alan olmasının yanı sıra bunların gerçekleşeceği toplumsal ilişki ve yaşam biçimini üreten bir alan olma özelliğini de içerir.

Adler'in bireysel psikolojisi demokratik karakterin gelişimini sağlayacak ve anti demokratik eğilimleri düzeltecek bir dizi pedagojik ve tedavi edici araç sunar. (Muller, 2003; s.125). Hiç kuşkusuz bu araçların başında bireyin toplumsallaşmasını temel alan bir hayat tarzı inşa etmesi gelir. Böylelikle Adler, bireye hem kendi hem de toplum yaşamı için sağlıklı bir hayat tarzının üretilmesi adına demokratik açıdan ahlaki bir sorumluluk yükler.

Bu sorumluluğun üstesinden gelebilecek kişi ise hiç şüphesiz kamusal benliğe sahip olacaktır. Adler'in benliğe ilişkin bu kavrayışı hayata ilişkin Freud'tan farklı olan söyleminden de anlaşılabilir. Freud hastalarına : "kaçınılmaz engelleri kabul edin, onlar içerisinde güdüleriniz için yeşil bir ışık olacaktır" derken Adler : "Hayatın mantığına bakın, sizden işbirliği yapmanızı istiyor" der. Böylelikle Freud politik olarak aristokratik bir bireyciliğe yönelirken, Adler seçimini kamusal yada toplumsal insandan yana yapar (Furtmüller, 1964: 369).

İşbirliği ekseninde kurulan toplumsal yaşamla uyum içerisinde inşa olan benliğin yansımaları olan demokrat kişilik, Adler psikolojisindeki karşılığını kişilik tipolojilerinden "yararlı tip"de bulur. Toplumsal ilgisi yüksek olan "yararlı tip", normal sağlıklı bir insan olarak sadece kendi sorunlarına değil aynı zamanda toplumsal sorunların çözümüne de duyarlı ve bu yönde işbirliği içerisinde çaba harcayan bir özelliğe sahiptir.

Kişiliğin toplumsal yaşam içerisinde toplumla birlikte geliştiğini düşünen Adler yararlı tipi sorunlardan kaçmayan, onlarla başkalarının yararını da gözetken biçimde mücadele eden bir tip olarak tanımlar. İnsanın evrimsel gelişmesinin bir sonucu olan yararlı tip, politikayı özel değil kamusal yararın üretildiği bir alan olarak kavrar.

---

¹⁹ Adler'in konuya ilişkin düşünceleri için bkz. Heinz and Rowena Ansbacher, The Individual Psychology of Alfred Adler: A Systematic Presentation in Selections from His Writings, Harper Torch Boks, New York, 1962.

Adler toplumsal açıdan yararlı tipi normal kişilik olarak kabul eder. Normal bir kişilik olarak yararlı tip, eylemlerini toplumsal duyarlılıklar yönlendirdiğinden sorunların üstesinden gelmek için işbirliğine hazır bir kişiliği ifade eder. Nitekim toplumdan önce kendi ailelerine yönelik davranışları manipulasyon veya stratejiye değil saygı, sevgi ve arkadaşlığa dayanır.

Yararlı tip, politikayı ötekine ve topluma karşı duyarlılıkların şekil verdiği bir alan olarak işlevsel kılar. Bunun en temel sebebi kendisinin ve gelecek nesillerin kişiliklerinin sağlıklı bir şekilde gelişebilmesini işbirliğine dayalı toplum yapısının sonucu olarak değerlendirmesidir. Hiç kuşkusuz böyle bir politik kültürün şekilleneceği toplum demokratik bir toplumdur. Nitekim Freud'un düşüncesiyle bir karşılaştırma yapıldığında Adler'in demokratik değerlerden yana olan tavrı daha net görülebilir. Demokrasi, eşitlik, karşılıklılık ve işbirliği gibi kavramlar Freud'da asla tartışılmazken, Adler, özgür bir biçimde, bu kavramları ya ahlaken arzu edilir kavramlar yada zihinsel olarak sağlıklı insan ilişkilerini işaret eden kavramlar olarak yorumlar. (Ansbacher, 1964; s. 7).

Bir demokrat olarak Adler kitle insanının koşullarını geliştirmek ister. Ona göre hayat, ancak ve ancak giderek daha fazla ideale yaklaşan "toplumsal yaşamın zorunluluklarıyla" uyumlu oldukça değerlidir (Ganz, 2001; s. 179). Bu süreçte bireyin kendi kişisel gelişimini sağlaması, ya topluma karşı yükümlülüklerini yerine getirmesiyle yada en azından bu yönde sorumluluk duymasıyla tamamlanabilecektir. Adler'in "toplum duygusu" (feeling of community) kavramıyla işaret ettiği bu durum onun aynı zamanda onun demokratik yaşama ilişkin vizyonunu temsil eder.

Adler, toplumu herkesin bireysel olarak kendi gelişimini gerçekleştirdiği ve bu nedenle eylemlerinde topluma karşı etik bir sorumlulukla hareket ettiği demokratik bir birliktelik olarak kavrar. Onun bu kavrayışı hristiyanlığın sevgiye dayalı homojen toplumundan farklı bir yerde durur (Ganz, 2001; s.191).

Sonuç olarak Adler'in demokratik bir ethosun psikolojik temelini ortaya koyduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Bu kanıtı besleyen en önemli etken ise özellikle Amerika'da derin etkiler bırakan derinlik psikolojisinin- ki Adler ile birlikte A. Maslow, H. D. Lasswell, A. Inkeles, R. E. Lane ve K. Mannheim gibi isimler de bu ekole dahildir- ikinci dünya savaşına sebep olan otoriteryenizme bir entelektüel tepki olarak ortaya çıkmasıdır. Demokrasiyi sağlıklı olma haliyle özdeşleştiren bu isimler demokrat kişiliğin ve karakterin psikolojik değer ve davranışlarla ilişkisini belirlemeye çalışmışlardır (Gesine Schwan, 2001; s. 152).

Hayatı problem çözme süreci olarak gören ve bundaki başarıyı toplumsal işbirliği duygusunun gelişmişliğine bağlayan Adler'in bu

düşüncesi, sorunlara yönelik bireyin bizatihi katılımını ve etkinliğini esas alan demokrasi için ontolojik ve epistemolojik açıdan önemli bir temel oluşturur. Demokrasi tartışmalarının en nihayetinde demokrat kişilik üzerinde yoğunlaştığı dikkate alındığında Adler'in sağladığı psikolojik temelin önemi daha iyi anlaşılabilir.

Sonuç

Demokrasi teorisi içerisinde genel olarak demokrasinin sosyo-politik, kültürel, ekonomik ve hukuksal koşulları üzerinde durulmuştur. Ne var ki bunlar arasında uzun süre ihmal edilen ancak önemini her zaman hissettiren bir diğer koşul da “demokrat birey”dir. Demokrasiye ilişkin tüm şartlar yerine gelmiş olsa da demokrasinin onu talep eden yani katılan ve onu demokratik karar ve davranışlarıyla yeniden üreten demokrat kişiliğe duyduğu ihtiyaç demokratik düşüncenin yönünü kişilik konusuna çevirmiştir. Bu yönelişte psikolojinin bağımsız bir disiplin olarak ortaya çıkışı ve bunun kişiliğe yönelik elde edilen bilgi birikiminde sağladığı artışın etkisi büyük olmuştur. Nitekim kişilik-politika-demokrasi arasındaki ilişkiselliğe yönelik artan ilgi yirminci yüzyılın ikinci yarısında politik psikoloji gibi daha spesifik bir disiplinin ortaya çıkış sebebi olmuştur.

Bu yeni disiplinin teorik temellerini ise hiç şüphesiz psikolojideki kişilik kuramları oluşturmuştur. Politikanın psikolojik kökenlerine dair önemli ipuçları sunan bu kuramlardan biri de Alfred Adler'e aittir. Hayatı işbirliği içerisinde problemlerin çözüm süreci, sağlıklı kişiliği de bu sürece başarılı bir toplumsallaşmayla dahil olma yeteneği olarak gören Adler, demokratik politika ve demokratik toplumsal yaşamın psikolojik temellerine yönelik önemli bir bakış açısı sağlar.

Bunun yanı sıra kişilik tiplerinden “yararlı tip” demokrasinin öznesi olan “demokrat kişiliğe iyi bir örnek teşkil eder. Sorunları toplumla işbirliği içinde onun yararına çözmeye yönelen yararlı tip tam da demokrasinin esasına uygun olarak politikayı kamusal yarara dönük etik bir edim olarak işlevsel kılar. Nitekim Adler'e göre “ortak yaşam için yetiştirilen kimse... insanlıkla ilgili bütün sorunlara karşı ilgi duyabilir. Düşüncelerini ve davranışlarını insanlığın iyiliği için ayarlar.” (Adler, 2002; s. 40).

Alfred Adler'in kişilik kuramının demokratik tahayyüle en önemli etkisi, demokrat kişiliğin psiko-politik temellerini ortaya koyması ve böylelikle demokrasiyi bireylerin katılımı ekseninde yeniden değerlendirme fırsatı sunmasıdır.

Kaynaklar

- Adler, A. (1964). *The Structure and Prevention of Delinquency*, Heinz L. and Rowena R. Ansbacher, (der.). Superiority and social interest: a collection of later writings. Norwich: Fletcher&Son Ltd.
- Adler, A. (2001). *The Pattern of Life*, Walter Béran Wolfe (Ed.). Alfred Adler: *The Pattern of Life*, London, Routledge.
- Adler, A. (2006). *The general system of individual psychology: overview and summary of classical Adlerian theory & current practice*. Henry Stein (der.), *The collected clinical works of Alfred Adler*, (Vol. 12.). Bellingham: Alfred Adler Institute.
- Adler, A. (2002). *Bireysel Psikoloji*, (çev: Halis Özgü), İstanbul: Hayat.
- Adler, A. (2002). *İnsanı Tanıma Sanatı*, İstanbul: Say Yayınları.
- Ansbacher, H. L. (1964). *The Increasing Recognition of Adler*. Heinz Ludwig Ansbacher and Rowena R. Ansbacher (der.). *Superiority and Social Interest: A Collection of Later Writings*. Norwich: Fletcher & Son Ltd.
- Bottome, P. (1957). *Alfred Adler: A Portrait from Life*. New York: The Vanguard Press.
- Deutsch, M. and Kinnvall, C. (2002), “What Is Political Psychology”, Kristen Renwick Monroe (Ed). *Political Psychology, USA*, Lawrence Erlbaum Associates, Inc., Publishers.
- Fogiel, M. (2003). *The Psychology Problem Solver*. New Jersey: Research & Education Assoc.
- Furtmüller, C. (1964). *Alfred Adler: A Biographical Essay*. Heinz Ludwig Ansbacher, Rowena R. Ansbacher (der.). *Superiority and social interest: a collection of later writings*. Norwich: Fletcher&Son Ltd.
- Ganz, M. (2001). *The Psychology of Alfred Adler and the Development of the Child*. (trans: Philip Mairet). London: Routledge.
- Gould, C. (1988). *Rethinking Democracy: Freedom and Social Cooperation in Politics, economy*, New York: Cambridge University Press.
- Inkeles, A. (1961). *National Character: A Psycho-Social Perspective*. Homewood: Dorsey Press.
- Jarvis, M. and Russel, J. (2002). *Key Ideas in Psychology*. Cheltenham: Nelson Thornes.
- Lasswell, H. D. (1951). *Democratic Character*. Harold D. Lasswell (der.) *The Political Writings of Harold D. Lasswell*. Glencoe: The Free Press.

- Lasswell, H. D. (2009). *Power and Personality*. New Jersey: Transaction Publishers.
- Lane, R. (1962). *Political Ideology*. New York: The Free Press.
- Mosak, H. and Maniacci, M. (1999). *A Primer of Adlerian Psychology: The Analytic-Behavioral-Cognitive Psychology of Alfred Adler*. London: Routledge.
- Muller, A. (2003). *The Collected Works of Alexander Muller*. Vol. 1. Bellingham: Alfred Adler Institute.
- Nozick, R. (2001). *Invariances: The Structure of the Objective World*. Cambridge: Harvard University Press.
- Sartori, G. (1996). *Demokrasi Teorisine Geri Dönüş*. (çev: Tunçer Karamustafaoğlu-Mehmet Turhan). Ankara: Yetkin Yayınları.
- Schwan, G. (2001). *Politics and Guilt: The Destructive Power of Silence*. (trans: Thomas Dunlap). USA: University of Nebraska Press.
- Schultz, D. P. and Schultz, S. E. (2002). *Theories of Personality*. Belmont: Thomson.
- Tocqueville, A. (1932). *Democracy in America*, vol 1, (trans: Henry Reeve), New York: Scatcherd and Adams.
- Ward, D. (2002). "Political Psychology: Origins and Development", Kristen Renwick Monroe (Ed). *Political Psychology*, USA, Lawrence Erlbaum Associates, Inc., Publishers.